

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ТА ЗАХОДИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ
ФОРМУВАННЯ МОНОПОЛІЙ ДУМОК В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Анотація

Для становлення інформаційного суспільства в Україні, необхідно прийняття законодавчого акту про механізм реалізації права кожного громадянина шукати, отримувати й поширювати інформацію. Не менш важливим, у цьому контексті, є боротьба з монополізацією медіа-простору.

Ключові слова: *мас-медіа, медіа-простір, медіа-пол, монополія думок, інформаційні відносини, інформаційне суспільство.*

Умови діяльності національної преси, радіо, телебачення є одним з важливих питань, які потрібно вирішити для успішного розвитку як демократичного, так і інформаційного суспільства в Україні. Необхідно відзначити, що в законодавстві України цій проблемі приділяється досить багато уваги. Україна займає одне з перших місць у СНД по кількості законів, присвячених діяльності мас-медіа. За роки незалежності в Україні прийняті закони „Про інформацію” (1992 р.) (закріплює право на інформацію і закладає правові основи інформаційної діяльності), „Про державну таємницю” (1994 р.), „Про рекламу” (1996 р.).

2 жовтня 1992 р. в Україні був прийнятий закон „Про інформацію” [1]. Цей закон носить базовий характер і розглядає основні принципи інформаційних відносин, визначає напрямки, принципи і види інформаційної діяльності, галузі, види і джерела інформації, а також режим доступу до неї. Окремо розглядаються учасники інформаційних відносин, їх права й обов'язки. Регулює закон і охорону інформації, відповідальність за порушення законодавства про інформацію, питання міжнародної інформаційної діяльності й інформаційного співробітництва.

Проте в Україні немає окремого законодавчого акту про механізм реалізації права кожного громадянина шукати, збирати, одержувати, виробляти, передавати і поширювати інформацію, тобто права на інформацію. У цілому подібне право гарантують статті 34 і 50 Конституції України.

Доступ до відкритої інформації забезпечується за допомогою систематичної її публікації в офіційних виданнях, поширення через мас-медіа, безпосереднього надання зацікавленим особам. У першу чергу інформація надається тим, кому вона необхідна для виконання професійних обов'язків.

Інформація з обмеженим доступом у свою чергу поділяється на конфіденційну і таємну. Громадяни мають право знати, які відомості про них і з якою метою збираються, мати доступ до цих відомостей. Для одержання інформації від органів державної влади необхідно скласти письмовий запит зі змістом, затвердженим в законі. Цей запит повинний бути виконаний у місячний термін або протягом 10 днів повинно бути сказано, чому його не можна виконати. Оскаржити відмову або відстрочку можна тільки в органі державної влади вищого рівня. Тільки після повторної відмови цього органу громадянин має право оскаржити її у судовому порядку. Не цілком урегульованим залишається питання з рівнем оплати за інформаційні послуги. Доступ журналістів до інформації регламентується також статтею 26 закону „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” і статтею 26 закону „Про телебачення і радіомовлення”. Крім того, існує закон „Про звернення громадян”, відповідно до статті 1 якого всі жителі України (тобто не тільки громадяни) мають право на звернення до органів влади й інших інституцій. Закон визначає порядок і терміни розгляду таких звертань. *Необхідно відзначити, що всі ці законодавчі положення на практиці не виконуються.*

Труднощі виникли для журналістів після прийняття нового Кримінального кодексу України. Тодішній Генеральний прокурор України

М.Потебенко заявив журналістам, що вони будуть притягатися до кримінальної відповідальності за розголошення даних досудового слідства. У цілому, органи влади в Україні залишаються непрозорими для громадськості. Проблему визнав тодішній президент України. У серпні 2002 р. був прийнятий Указ президента „Про додаткові заходи по забезпеченню відкритості в діяльності органів державної влади”. У випадку його реалізації органи влади повинні будуть оперативно надавати громадськості досить повну інформацію про свою діяльність. Це не перший указ, спрямований на забезпечення відкритості влади, але він, як і всі попередні рішення в повному обсязі так і не був виконаний.

У принципі, у законодавстві існують положення спрямовані проти монополізації медіа. Так, у статті 10 „Гарантії від монополізації друкованих засобів масової інформації” Закону „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” декларується заборона на монополізацію друкованих медіа. Будь-яка людина або юридична особа не може засновувати або контролювати більш 5% ринку друкованих видань [2, 79]. Причому під контролем розуміється „можливість такої особи здійснювати матеріальними або фінансовими засобами вплив на діяльність друкованого засобу масової інформації”. Стаття 7 закону України „Про телебачення і радіомовлення” так і називається – „Антимонопольні обмеження”[3, 95]. Відповідно до цієї статті жодна телерадіоорганізація, у тому числі її дочірні підприємства, не має право вести мовлення більше чим по 2 каналах телебачення і 3 каналах радіомовлення. Подібним чином обмежуються права заснування подібних структур для фізичних і юридичних осіб.

Підприємства зв'язку, що експлуатують мережі мовлення, не можуть ставати засновниками або власниками телерадіокомпаній. Як бачимо, законодавчі положення такі конкретні і тверді. Але на практиці вони успішно обходяться.

Якщо говорити про медіапредставництво різних політичних сил, то гострою проблемою для українського суспільства залишається залежність

українських масмедіа від різних фінансово-політичних угруповань. Причому своє медіапредставництво мають фактично всі українські фінансовополітичні угруповання. Наприклад, В.Пінчук володіє або повністю впливає на кілька каналів телебачення: „ICTV”, „Новий канал”, „СТБ”, „М1”, „11 канал” (Дніпропетровськ), газету „Факты и комментарии”, радіостанцію „Довіра”, інформгентство „Українські новини”, частково впливає на радіостанцію „Мелодия”, А.Деркач повністю впливає на ТРК „Эра”, радіо „Эра”, газети „Киевский телеграф”, інтернет-газета „Версії”.

В.Рабинович володіє ТРК АІТІ, газетами „Столичные новости”, „Столичка”, журналом „МИГ”, Інтернет-виданням „Мигньос”, повністю впливає на радіо „Супер-Нова”. В.Медведчук та Г.Суркіс володіє газетами „Наша газета +” повністю впливає на „Enter”, „Enter-фильм”, „Тет”, „Альтернатива”, радіо . „Шансон-Киевские ведомости”, „Радио Z”, газету „Киевские ведомости”, щотижневіки „Закон и бизнес”, „2000”, „Бизнес”, журнали „Натали”, Інтернет-медіа „Обозреватель”. Р.Ахметов володіє ТРК „Украина” газетами „Сегодня”, щотижневиком „Салон Дона” и „Баса”. Б.Ложкин: володіє радіо „Мелодия”, „Европа-плюс”, „Взрослое радио Шансон”, газетами; російські бренди: „Аргументы и факты в Украине”, „Комсомольская правда в Украине”, „Известия в Украине”, „Совершенно секретно в Украине”, „Экспресс-газета в Украине”, „АИВ-Здоровье”, „АИФ-Суперзвезды”, спортивні: „Команда” та „Футбол”[4].

Ті ж газети і радіокомпанії, що відстоюють інтереси бізнесових структур, що знаходяться в опозиції до місцевої влади, постійно відчувають на собі сильний тиск. Останні президентські вибори в Україні показали кілька форм такого тиску.

Як бачимо, говорити про відсутність монополії думок в українському медіа-просторі не можливо. На сьогоднішній день ми не маємо прикладів здійснення (або спроб здійснення) політичної цензури. Можна зробити висновки, що на місце спроб держави контролювати зміст медіа прийшла цензура економічна, тобто жорсткий контроль зміст з боку власників мас-

медіа. Стаття 32 Конституції розглядає питання захисту приватного життя. У зв'язку з цим „не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини”.

Література:

1. Закон України „Про інформацію” // Українське законодавство: засоби масової інформації. . К., 2002. . С. 55-72.
2. Закон України „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” // Українське законодавство: засоби масової інформації. . К., 2002. . С. 79-94.
3. Закон України „Про телебачення і радіомовлення” // Українське законодавство: засоби масової інформації. . К., 2002. . С. 95-122.
4. Корреспондент. . 2003. . № 16 (55). . С. 36-37; Телекритика. . 2004. . № 2. . С. 17;
5. <http://www.pravda.com.ua/news/2005/10/12/34406.htm>;
6. <http://www.telekritika.kiev.ua/print.php?u=http://www.telekritika.kiev.ua/news/?id=20673>;